

SAVOD O'RGATISH DAVRIDA O'QUVCHILARNI O'QITISH METODIKASI**Najmiddinova Mubinaxon Baxtiyorjon qizi***Qo'qon universiteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi*

Anotatsiya: *Ushbu maqolada bolalarni savodga tayyorlash va ularga kerakli bilim ko'nikmalarni yetkazib berish yo'llari haqida ma'lumotlar yoritilgan. Bolalar savodida boshlang'ich bilim muhim ahamiyat kasb etishi bayon qilingan.*

Kalit so'zlar : *ona tili, savod, savodxonlik, o'qish, muallim*

Abstract : *This article provides information on how to prepare children for literacy and provide them with the necessary knowledge and skills. It is argued that elementary knowledge is important in the literacy of children.*

Keywords : *mother tongue, literacy, literacy, reading, teacher*

KIRISH

Ma'lumki, savod o'rgatish jarayonidagi o'qish darklarining asosiy vazifasi o'quvchilarga tovush va harfni tanishtirish, ularning to'g'ri talaffuzini o'rgatish orqali bolalarda to'g'ri, ongli, ifodali o'qish ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat. Shuningdek, o'quvchilar lug'atini boyitish, bog'lanishli nutqini o'stirish, bilimni boyitish, mantiqiy tafakkurini shakllantirish, eshitish, qabul qilish sezgisini o'stirishda ham bu davr mas'uliyatligi bilan alohida o'rin tutadi. Savod o'rgatish tayyorlov davri o'qishga o'rgatish uchun zamin hozirlaydi. Bu davrda bolalarda o'zgarlar nutqini eshitish, diqqatni to'plash, til birliklarini (tovush, bo'g'in, so'z, gap) farqlash, ajratish, ularning vazifalarini anglash kabi xususiyatlar shakllantiriladi. Bular o'quvchilarning o'qishni muvaffaqiyatli egallashlariga yordam beradi. O'qishga o'rgatish uchun, avvalo, o'quvchi tovush va harf bilan yaxshi tanishtirilishi lozim. Tovush va harf bilan tanishtirishda bo'g'indan tovushni ajratish tamoyiliga rioya qilinadi. Harf bilan tanishtirish bir necha xil yo'nalishda amalga oshirilishi mumkin:

1. Mazmunli rasm yuzasidan savol-javob usuli bilan bog'lanishli hikoya tuzdiriladi. Undan kerakli gap, so'ng kerakli so'z ajratib olinadi, so'ngra so'z ustida yuqoridagi kabi tahlil ishlari uyushtiriladi. 2. So'z asos qilinib, analitik mashqlar yordamida o'rganiladigan tovush ajratib olinadi. Masalan: oy. O'qituvchi oy rasmini ko'rsatadi, o'quvchilar uning nomini - so'zni aytadi. O'qituvchi o tovushini cho'zib (o-o-o-y) aytadi va qaysi tovushni cho'zib aytayotganini o'quvchilardan so'raydi. O'quvchilar o tovushini aytgach, uning xususiyalari haqida savol-javob o'tkaziladi. O tovushli so'zlar o'ylab toptiriladi. Shundan so'ng o harfi kesma harfdan yoki rasimli alifbodan ko'rsatiladi. Bunda o harfining shaklini esda olib qolishlariga alohida e'tibor qaratiladi. 3. O'rganilgan harflar ichiga bugun o'rganiladigan harf aralashtirib qo'yiladi, bolalar uning ichidan notanish harfni ajratadilar, so'ng o'qituvchi bu harf ifodalaydigan tovushni aytadi. O'quvchilar tovushning xususiyatlarini aytadilar. Shu harfni kesma harflar ichidan topib, kitob sahifasidan, rasimli alifbodan ko'rsatadilar. Shu tariqa tovush-harf bilan tanishtirilgach, o'qishga o'rgatish ustida ishlanadi. O'qishga

o'rgatishda bo'g'in asos qilib olinadi. Buning uchun o'qituvchida bo'g'in jadvali bo'lishi lozim. Bo'g'in jadvali asosida o'qish namunasi ko'rsatiladi, ya'ni harflab emas, ichida, birinchi harfni ko'z bilan ko'rib, uning nomini dilda saqlab, ikkinchi harfni ko'rish va ikkalasini bog'lab, unlini mo'ljallab ulab aytish tushuntiriladi. Bo'g'in o'qish o'qituvchining namunasi asosida doimiy ravishda har bir darsda izchil olib boriladi. Bunda chizmalar asosida bo'g'inlab o'qitish, kesma bo'g'inlar asosida o'qitish, kesma bo'g'inlarni boshqasi bilan almashtirib o'qitish, bo'g'indagi bir tovushni almashtirib o'qitish ("Kun va tun" o'yinidan foydalanib: bol / xal - ta) usullaridan foydalanish mumkin. Uch tovushdan tuzilgan bo'g'inlarning oxirgi tovushini punktirlar (nuqtalar) bilan ajratib o'qitish (ti:l, no:n, la:b, cho:y), o'qishni yengillashtirish usullari orqali o'qishni mashq qildirish samarali natija beradi. Shuningdek, alifbe multimediasi asosida tovush-harf bilan tanishtirish, harflarni, bo'g'inlarni qo'shib o'qishni mashq qildirish o'quvchilarning o'qishni o'rganishlarini tezlashtiradi. Multimedia orqali bola o'ynab turib o'qishni mashq qiladi. Uning ko'z o'ngida jonli jarayon namoyon bo'ladi. Mavhum narsalar uning ko'z o'ngida aniq gavdalanadi. Multimedia qahramonlariga ergashib, o'qishni mashq qiladi, fikrlashi tezlashadi. Bunda "Alifbe" sahifalaridagi so'zlarning oldin bo'g'in tarkibini o'qish, so'ng so'zni yaxlit o'qishlari o'qish sifati samaradorligini oshiradi. O'qituvchining namunali o'qishidan so'ng birgalikda ovoz chiqarib o'qitish, yakka-yakka o'qitish, shivirlab o'qitishdan foydalaniladi. Ayniqsa, sekin o'qiydigan o'quvchilar bo'lgan sinflarda xor bilan o'qitish o'qishni tezlashtirishga yordam beradi. Sinf o'quvchilarining o'qish ko'nikmalaridan kelib chiqib, matndagi so'zlarni xattaxtada bo'g'inlarga bo'lib yozish, o'rganilgan harflarni hisobga olgan holda qo'shimcha so'z birikmalari, gaplar tuzib yozish va o'qitish usuli o'quvchilarning tushunib o'qishlarini ta'minlaydi.

Ma'lumki, "Alifbe" sahifalarida bo'g'in tuzilishi murakkablashib boradi. Shuning uchun o'qituvchi har bir bo'g'in tuzilishining murakkabligiga qarab ish usullarini belgilab olishi zarur. Masalan, uch tovushdan tuzilgan, to'rt tovushdan tuzilgan bo'g'inlarni o'qishga o'rgatish ham o'ziga xos qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Bunda o-lov, Man-non tipidagi bo'g'inlarda o-lo:v, Ma:n-no:n tarzidagi qo'shimcha chiziqdan, bodring, do'st tipidagi bo'g'inlarda bo:d-ri:ng, do':s:t tarzidagi qo'shimcha chiziqlardan foydalaniladi. So'zlarni o'qishga o'rgatishda jadvallar ham yaxshi samara beradi: u k ki t ul ki lar la y lak lar n i Umuman olganda, har bir o'qish darsida albatta bo'g'in tuzilishi murakkab bo'lgan so'zlarni o'qish mashqi o'tkazilishi lozim. Bu usul o'quvchilarda o'qish malakasining takomillashuviga yordam beradi. O'qishga o'rgatishda so'zlarni va gaplarni to'ldirib o'qish ko'nikmalarini hosil qilish o'quvchini gap tuzishga, tez fikrlashga yo'naltiradi. O'quvchi tushirib qoldirilgan harf yoki so'zni rasmga qarab topadi, uning gap mazmuniga mos yoki mos emasligiga e'tibor beradi, o'rtoqlariga nisbatan tez topib, o'qituvchining rag'batiga sazovor bo'lishga intiladi. "Alifbe" darsligidagi matnlarda turli tinish belgilari ishlatilgan. O'quvchilar shularga mos ohang tanlashni, to'xtam (pauza) qilish o'rinlarini belgilab olishi zarur. Bunda ham o'qituvchining tushuntirishi (birinchi uchragan tinish belgini izohlashi) va ifodali

o'qish namunasini ko'rsatishi katta ahamiyat kasb etadi. Ifodali o'qilgan matn mazmuni tushunarli bo'ladi.

Bola endigina o'qishni boshlagan davrda qatorni yo'qotmasliklarini, shuningdek, so'zdagi birorta harfni yoki so'zni tushirib qoldirmaslik uchun xatcho'pdan (o'qiyotgan betni belgilab qo'yish uchun kitob ichiga solib qo'yiladigan qog'oz yoki lentacha) foydalanishga o'rgatish juda muhimdir. O'qilayotgan qatorni kuzatib borish ko'nikmasi sinf o'quvchilaridan o'rtog'ining xatosini to'g'rilashni talab qilish yo'li bilan hosil qilinadi. O'quvchilar bu talabni qiziqib bajaradilar, shu yo'l bilan ularning o'qishga e'tibori ortib boradi. Demak, o'quvchilarni o'qishga o'rgatish, ularning o'qish sur'atini oshirish, ifodali va ongli o'qish elementlarini shakllantirish o'quvchilarni o'qishning keying bosqichiga muvaffaqiyatli tayyorlaydi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR :

1.S.Matchonov, H.Bakiyeva, X. G'ulomova, Sh.Yo'ldosheva, G.Xolboyeva. Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent. – 2021-yil.

2.Mannonova Muxarramabonu, & Odiljon Parpiyev. (2023). AUDIOLINGVAL METODNING AFZALLIKLARI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 1(1), 882–887. <https://doi.org/10.54613/ku.v1i1.749>

3.Muazzamxon Xodjayeva, & Odiljon Parpiyev. (2023). BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QUVCHILARINING O'QISH VA SAVODXONLIK DARAJASINI OSHIRISHDA XALQARO BAHOLASH DASTURLARINING AHAMIYATI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 1(1), 914–918. <https://doi.org/10.54613/ku.v1i1.758>

4.Ochildiyeva Mushtariy, & Parpiyev Odiljon. (2023). BOSHLANG'ICH TA'LIM TIZIMIGA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 1(1), 640–644. <https://doi.org/10.54613/ku.v1i1.666>

5.Xushbaqova Zarnigor Javliyevna, & Odiljon Parpiyev. (2023). BOSHLANG'ICH SINFLARDA NUTQIY SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISH. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 1(1), 645–650. <https://doi.org/10.54613/ku.v1i1.667>